

Planprogram for kulturmiljøplan til Orkland kommune

1. Bakgrunn og Innledning

Utarbeidelse av en kommunal kulturmiljøplan er i tråd med et av de nasjonale målene i regjeringens strategi for Norsk miljøpolitikk.

Orkland kommune har en lang og stolt historie som er viktig å ta vare på og vise frem. Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap er viktige fellesgoder i lokalsamfunnet. De er identitetsskapende og gir oss en følelse av tilhørighet. Kunnskap om kulturminner gir mulighet for bruk og opplevelser, de er også ressurser for verdiskaping og samfunnsutvikling.

Kulturmiljø og –minner vil også ha betydning for økonomisk verdiskaping, både i form av turisme og den verdiskapningen det gir for næringslivet. I tillegg kommer en økonomisk verdiskaping gjennom selve forvaltningen av kulturmiljøet eller kulturminnet, ved eksempelvis røkting og vedlikehold, og ved utvikling av tradisjonshåndverk og kompetanse.

Kulturminner eksisterer både enkeltvis og i sammenheng med hverandre. Definisjonen på et kulturmiljø i kulturminneloven er et område hvor flere kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Her har vi oppmerksomheten rettet mot sammenhengen og helheten. I avgrensingen av kulturmiljøet må alle kulturminnene som har betydning for helheten og den bærende fortellingen i kulturmiljøet være med.

Gjennom denne planen vil vi se på både enkeltobjekt og kulturmiljøer. Det er mange kulturminner som forsvinner hvert år. Bygninger og konstruksjoner blir revet, bygget om og dårlig vedlikeholdt. Derfor haster det med registrering og sikring slik at verdien de representerer ikke forsvinner.

En kommunedelplan for kulturmiljø vil gi kommunen større kunnskap og innsikt, og den vil være et verktøy og en ressurs for god forvaltning, arealplanlegging, næringsutvikling, undervisning, formidling og for folkehelseiltak. Ved neste rullering av kommuneplanens arealdel vil kulturmiljøplanen bli en del av kommuneplanens arealdel.

2. Formål med kulturmiljøplan

Formålet med planen er at den skal bli et godt verktøy i kommunens forvaltning av viktige kulturmiljø, kulturminner og bidra til en mer bærekraftig ressursbruk gjennom bevaring. Planen skal vise særpreget og mangfoldet som finnes i Orkland kommune.

Kulturminner gir tilhørighet

De bygningene og miljøene vi har rundt oss i hverdagen, er det ikke alltid vi er like bevisste på. Men dersom de skulle forsvinne merker vi ofte at de hadde noe å si for vår identitet og tilhørighet. En

kulturmiljøplan vil hjelpe oss å identifisere viktige historiefortellende og -bærende kulturminner og -miljø, og ta vare på et utvalg av disse.

I Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) er ett av de tre nasjonale målene at alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø. For at folk skal kunne engasjere seg og ta ansvar for sine kulturmiljø må vi spre kunnskap. Økt kunnskap er viktig for å skape oppslutning og entusiasme. Gjennom god informasjon legger man grunnlaget for et godt samarbeid mellom kommunen, frivilligheten og eiere av både kulturmiljø og kulturminner.

Bærekraft og klima

Kulturmiljøer og kulturminner er verdifulle bidrag i et gjenbruksperspektiv. Gjennom god samfunnsplanlegging vil kulturarven være en positiv ressurs og en del av løsningen på klimakrisen vi står ovenfor.

Gjennom Stortingsmelding nr. 16 (2019-2020) er et nasjonalt mål at kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging. Det skrives også at det er viktig at forvaltningen av kulturmiljø ses i sammenheng med, og er en integrert del av, den øvrige klima- og miljøforvaltningen. Byggesektoren står for ca. 40 % av det globale energiforbruket, og ca. 30 % av klimagassutslippet. I 2050 vil 95 % av dagens bygningsmasse fortsatt eksistere, det er derfor ønskelig at viktigheten av rehabilitering og oppgradering av eksisterende bygningsmasse for å redusere utslipp fra denne sektoren blir belyst i denne planen. Bevaring av kulturmiljø kan dermed bidra til reduksjon av klimagassutslipp og til vekst i den sirkulære økonomien.

I tillegg vil klimaendringene vi ser i dag kunne føre til store utfordringer også innenfor kulturmiljøvernet. Klimaet blir våtere, springflo og forventet havstigning kan blant annet føre til utfordringer for flere kulturmiljøer. I tillegg vil økt nedbør kunne føre til vann på ville veier og i verste fall jordskred. Alt dette vil påvirke våre kulturmiljøer og det er derfor viktig at vi lager beredskapsplaner for et utvalg av de viktigste områdene i kommunen.

Undervisning

Kulturmiljøene og kulturminnene vil få en enda større verdi dersom de brukes som kilde for ny kunnskap, formidling og opplevelser. For å forvalte vår felles kulturarv riktig er det viktig å spre kunnskap, og å sørge for lett tilgang på riktig informasjon er essensielt. Med et pedagogisk opplegg kan kulturminner være attraktive mål i undervisning, både for skole og barnehage. Det gir barn en større forståelse for historien de er en del av, og det gir økt kunnskap i lokalsamfunnet. Barn kan også være formidlere og ta med seg sin familie til steder de har besøkt med skolen. Det er derfor viktig å legge til rette for bruk av slike områder i undervisningssammenheng.

Folkehelsetiltak

Kulturminner og kulturmiljøer kan merkes, skiltes og kartfestes slik at de kan inngå i turstier, være egne turdestinasjoner eller oppfordre til utforskning. Dette får folk ut i naturen og samtidig vil man lære noe om historien. Kulturminner kan også benyttes i eldreomsorg. Livskvalitet kan øke for eldre som gjenkjenner-, og som kan fortelle egne historier. I behandling av demente kan kulturminner vekke til live minner og bidra til å gi gode opplevelser.

Immateriell kulturarv

Immateriell kulturarv er levende tradisjoner og tradisjonell kunnskap som blir overført mellom folk. De håndteres hovedsakelig av museene. Dette saksfeltet er derfor ikke prioritert i denne planen på

nåværende tidspunkt. Den immaterielle historien er sterkt knyttet til den materielle fordi den i så mange sammenhenger er svært viktig kildemateriale. Det vil derfor være naturlig at dette området blir prioritert ved en senere rullering.

Satsingsområder

Kulturmiljøplanen skal ha status som en kommunedelplan og den skal omfatte kulturmiljøer og kulturminner i hele Orkland kommune. Ved neste rullering av kommuneplanens arealdel vil kulturmiljøplanen bli del av kommuneplanens arealdel.

I denne omgang har vi valgt å sette søkelyset på **bygninger og konstruksjoner**. Denne planen skal være et verktøy og legge føringer i areal- og utbyggingssaker. Kulturmiljøplanen vil inneholde følgende satsningsområder:

- Allerede registrerte kulturminner
- Kulturmiljøer som er av viktighet og er særegne for Orkland kommune
- Kulturmiljøer og -minner som er av viktighet for ulike etniske og kulturelle grupper. Dette inkluderer blant annet samer med urfolkstatus, og rom, romani og jødiske nasjonale minoriteter.
- Den Trondhjemske postvei
- Listeførte kirker
- Automatisk fredete kulturminner som for eksempel Kong Øysteins havn og røysa på Raustein.
- Vedtaksfredete kulturminner og -miljøer som for eksempel Vålåskaret seterrend, Garberg og Meldal prestegård.

Denne listen er ikke uttømmende, ettersom arbeidet med å innhente informasjon om kulturmiljøer og -minner og kategorisering av disse, vil fortsette også under det videre arbeidet med kulturmiljøplanen.

3. Mål og delmål

Hovedmål:

- Planen skal fungere som et styringsdokument.
- Styrke kulturmiljøvernet i Orkland kommune.
- Bidra til å ivareta gode bo- og nærmiljø.
- Bidra til god ressursbruk og bærekraft.

Delmål:

- Sikre tydelige føringer for forvaltningen av kulturminner og -miljøer.
- Formidle kunnskap om kulturmiljøene til innbyggere og alle som besøker kommunen
- Bidra til en mer bærekraftig ressursbruk gjennom bevaring.
- Bidra til identitetsbygging og god folkehelse gjennom god kulturmiljøforvaltning og formidling av lokal kulturhistorie.
- Bidra til utnyttelse og økt bruk av kulturminner som ressurs i planlegging, samfunns- og næringsutvikling.

- Kommunen går foran med gode eksempler på vedlikehold, istandsetting og bærekraftig bruk av bygninger.
- Lage beredskapsplaner for kulturmiljøer som er spesielt utsatt for klimaendringer, brann og vann på avveie.
- Synliggjøre Orkland kommune som turistdestinasjon med aktuelle kulturmiljø og – minner, og styrke næringslivet som følge av dette.

4. Overordnede føringer

Internasjonal og nasjonale føringer

- [Lov om kulturminner \[kulturminneloven\]](#)
- [Lov om planlegging og byggesaksbehandling \(plan- og bygningsloven\)](#)
- [FNs bærekraftsmål \(2018\)](#)
- [UNESCO-konvensjonen om vern av verdens natur og kulturarv \(1972\)](#)
- [Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging \(2023-2027\)](#)
- [Stortingsmelding nr. 16 \(2019-2020\) Nye mål i kulturmiljøpolitikken](#)
- Riksantikvarens veiledere «Kulturminner i kommuner» og «[Håndbok for lokal registrering](#)» begge revidert i 2013
- Riksantikvarens [Strategi og faglige anbefalinger for by- og stedsutvikling \(2021\)](#)
- Riksantikvarens [Strategi for arbeid med kulturarv i kommunene 2019–2022](#)
- Riksantikvarens [Klimastrategi for kulturmiljøforvaltning 2021 – 2030](#)
- [Áimmahuššan - Sametingsmelding om samisk kulturminnevern \(2021\)](#)
- [Meld. St. 13 \(2020 – 2021\) Klimaplan for 2021 -2030](#)

Regionale føringer

Trøndelag fylkeskommunes [Regionale plan for kulturmiljø i Trøndelag 2022 - 2030](#) er den planen som i størst grad påvirker tiltak og føringer.

I oversikten *Mangfoldige Trøndelag*, som er et vedlegg til den regionale planen nevnes disse områdene i Orkland:

- Krogstadøra naustområde
- Agdenes festning med befestninger rundt ytre Trondheimsfjord
- Ingdalen kulturlandskap
- Jårlandskapet
- Orkladalen langs Thamshavnbanen
- Nerøra strandsted
- Vålåskaret setergrend – inkludert kulturlandskapet rundt
- Løkken sentrum/Løkken verk

Lokale føringer

Orkland kommune har ingen tidligere kulturmiljøplan å vise til. Både gamle Orkdal og Meldal kommune har derimot hatt [byggeskikkveiledere](#), i tillegg har det blitt laget en [estetikkveileder](#) for daværende Orkdal kommune. Orkland kommune har en pott med midler, som private med et ønske om å restaurere bevaringsverdige hus kan søke om.

De lokale føringene vi har er de som ligger i reguleringsplaner, de ulike veilederne, samfunnsplan og kommuneplanens arealdel. I kommuneplanens arealdel 2022-2034 står det under 1.10.15 Kulturminner og kulturmiljø følgende:

«... Kulturminner, historiske hageanlegg og bygningsmiljøer, samt vegetasjon og landskap med kulturhistorisk verdi, skal søkes bevart. Det skal legges vekt på verneverdi og sammenhengen kulturminnene inngår i. Nye tiltak skal ha en bevisst plassering og utforming i forhold til kulturmiljøet og kulturminnet det blir en del av, og tilpasses dette.»

I kommuneplanens samfunnsdel 2020-2030, står det at FNs bærekraftsmål er den overordnede rammen for målet om en bærekraftig samfunnsutvikling i Orkland. En befolkning som trives og har god helse er en av de viktigste samfunnsressursene. I tillegg skal Orkland kommune og lokalsamfunnene motvirke konsekvensen av klimaendringer og stille seg i front for lavutslippssamfunnet og ta hele Orkland i bruk. Dette er punkt som blant annet er viktige i arbeidet med kulturmiljøplanen.

5. Kartlegging og plangrunnlag

Kartleggingen av de aktuelle kulturmiljøene i Orkland vil basere seg på videreformidling av kjente kulturminner og kulturmiljø. Mye er skrevet om, noe eksisterer i lokalbefolkningens minner, mye er tidligere registrert. Ved en gjennomgang av blant annet eksisterende registreringer, lokalhistoriske dokumenter og møter med lokalbefolkning vil kommunen sitte igjen med et utvalg kulturmiljø- og minner. Kommunen vil i tillegg vurdere behovet for eventuelle undersøkelser og tilleggsregistreringer.

De registrerte kulturminnene og -miljøene skal deretter føres inn og kartfestes i en kommunal database med register over kulturminner og kulturmiljøer. De registrerte kulturminnene skal deretter gjennomgås og hvert kulturminne skal verdivurderes. Når kulturminnene er blitt faglig vurdert og et representativt utvalg er bestemt, skal Orkland kommune gjøre de vernede kulturminnene tilgjengelige gjennom digital kartfesting.

Et utvalg av kulturmiljøer bør også legges inn med hensynssone i Kommuneplanens arealdel ved rullering. Kommunedelplanen må ha kartvedlegg og retningslinjer som beskriver viktige kulturminner og hvordan de bør tas hensyn til. Planens bestemmelser og retningslinjer må være tydelige, slik at de kan brukes som verktøy i plan- og byggesaksbehandlingen, og gjennom dette sikre en god forvaltning.

6. Hvor er kulturminner registrert – og hvordan samle det som allerede er registrert

Ved utarbeidelse av en kulturmiljøplan vil mye av arbeidet bestå i å samle det som allerede er registrert i de sentrale registrene for kulturminner. Dette gjelder i hovedsak på følgende områder:

Sefrak-registeret

Et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner. Bygninger (hovedsakelig) oppført før år 1900 ble registrert, foruten ruiner og en del andre kulturminner. Registreringen ble i all hovedsak foretatt på 1980 og 90-tallet og er imidlertid noe mangelfull. Man må derfor være oppmerksom på at det kan mangle bygninger i registeret. En registrering i SEFRAC gir ingen automatisk vernestatus eller restriksjoner. Registeret blir brukt av forvaltningen for å finne verneverdige bygninger, og i det kommunale planarbeidet.

Askeladden

Askeladden er Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge. Basen omfatter arkeologiske kulturminner som er automatisk fredet, eller som krever videre undersøkelser før fredningsstatus kan fastsettes (uavklart vernestatus), nyere tids kulturminner som er fredet, midlertidig fredet, vernet etter plan- og bygningsloven eller ansett som verneverdige.

Kulturminnesøk

Kulturminnesøk er en offentlig kartbasert nettportal som inneholder oversikt over kulturminner i Norge. Portalen administreres av Riksantikvaren. Kulturminnesøk viser informasjon om kulturminner registrert i Askeladden, og inneholder i tillegg nyere tids kulturminner registrert av kommuner og av publikum.

Videre vil det være aktuelt å hente informasjon fra [Digitalt Museum](#), [Arkivportalen](#), [Immaterieell kulturarv](#), [Universitetsmuseenes samlingsportaler](#), [Nasjonalbiblioteket](#) og Primus.

7. Organisering, avgrensning og fremdrift

Arbeidet vil gjennom hele planprosessen bli løftet fram i et tverrfaglig arbeid. Det er viktig å forankre kulturmiljøplanen både administrativt og politisk. Videre vil det være nødvendig at det i hele planprosessen trekkes inn erfaringer og kompetanse fra Trøndelag fylkeskommune, lokale historielag, museer og fra andre frivillige.

Det er viktig å få til en god medvirkningsprosess da dette vil gi en god forankring av planen hos kommunens innbyggere. Planarbeidet legger opp til bred medvirkning. Som en kommunedelplan vil planen legges ut til offentlig høring, og hvem som helst kan komme med innspill. I tillegg til høringsperioden vil det legges til rette for bred deltakelse fra innbyggerne.

Arbeidsgruppe

Det er satt sammen en arbeidsgruppe som består av Selberg Arkitekter og tre ansatte i avdelingen for plan-, byggesak og geodata i Orkland kommune. Av disse jobber to med byggesaksbehandling i kommunen og en er rådgiver på geodata. I tillegg vil det trekkes inn ressurser fra landbruk, skogbruk og kultur ved behov. Dette for å sikre god forankring og for at de ansatte i kommunen skal føle eierskap til planen.

Styringsgruppe

Styringsgruppe er kommunedirektørens ledergruppe, enhetsleder Kultur og idrett og enhetsleder Plan og byggesak.

Grappa vil ha den overordnede styringen av planarbeidet fram til planen kommer til politisk behandling.

Referansegruppe

Hovedutvalg forvaltning vil bli brukt som referansegruppe. Mandatet til grappa er å definere hva som er politisk relevant i planen og ikke spesielt knyttet til innholdet i planen. Hovedutvalg forvaltning foreslås fordi planen skal fungere som er verktøy i kommunens forvaltning, og vil få bestemmelser knyttet opp mot plan- og bygningsloven.

I tillegg orienteres Hovedutvalg helse, oppvekst og kultur.

Oppbygging og avgrensing av planen

Kulturmiljøplanen skal være en kommunedelplan som deles opp tematisk, med f.eks. samferdsel, krigsminner, industri, kirker og kirkesteder mm. Det er utfordrende å favne alt, vi vil derfor konsentrere oss om bygninger og konstruksjoner, herunder broer, kaianlegg, industri osv., i tillegg til allerede kjente fornminner.

Det er viktig å få fram Orklands brede historie både når det gjelder samer, innbyggere med annen etnisk opprinnelse og utstøtte gruppers kulturminner og -miljøer.

Planen skal gi en introduksjon til kulturminnevernet som fagfelt, ansvarsfordeling og en generell beskrivelse av Orkland kommunes historiske utvikling. Videre beskrives de kulturmiljøene og kulturminnene som er valgt ut for å være med i planen, og det gis en begrunnelse for hvorfor disse er vurdert som verneverdige, samt forslag til tiltak og målsettinger som det skal jobbes med i planperioden.

Vi foreslår at det opprettes hensynssoner med føringer og rammer for de kulturmiljøene som blir vurdert til å være mest verdifulle. Hensynssonene blir utarbeidet med bakgrunn i at områdene skal få et styrket vern og at folk får en større forståelse for viktigheten av områdene. Hensynssonene registreres i et eget kartlag og beskrives nærmere i egne vedlegg til kulturmiljøplanen.

Fremdriftsplan

Reglene i Plan- og bygningsloven § 11. innebærer at planprosessen deles inn i følgende faser:

- Høring og offentlig ettersyn av planprogram - januar – februar 2024
- Politisk fastsetting av planprogram – april – mai 2024
- Folkemøter og ulike former for medvirkning – januar – mai 2024
- Befaringer – mai – juni 2024
- Verdivurderinger – juni 2024
- Utarbeidelse av kart, handlingsdel og plandokumenter – mai – september 2024
- Politisk behandling av planforslag – oktober 2024
- Høring og offentlig ettersyn av planforslag - oktober – november 2024
- Ny politisk behandling/eventuelt planvedtak – januar 2025